

Dorovský, Ivan

První překlady Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského do makedonštiny : (kapitola z dějin makedonsko-českých kulturních styků)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná.
1973, vol. 22, iss. D20, pp. [243]-259

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107858>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ROZHLEDY

IVAN DOROVSKÝ

PRVNÍ PŘEKLADY RUKOPISU KRÁLOVÉDVORSKÉHO A ZELENOHORSKÉHO DO MAKEDONŠTINY

(Kapitola z dějin makedonsko-českých kulturních styků)

V Evropě vzniklo v období preromantismu a romantismu v různých zemích, kde se projevovaly první náznaky nacionálního uvědomování, několik literárních mystifikací. Od dob Macphersonova Ossiana, který si brzy získal velkou popularitu a byl prohlášen za Homéra severu, zrodilo se několik dalších „druhých Homérů“. K nejvýznamnějším literárním padělkům 19. století patří bezesporu vedle Meriméovy Gusly také české Rukopisy a Verkovičova—Gologanovova Veda Slovanů.

Odpor proti pangermanismu nebo proti panhellenismu našel si prostředek jak vyzvednout „slávu starých časů“, jak se vyrovnat národům, které měly svého Homéra, Nibelungy, Slovo o polku Igorově nebo Ossiana. Když Josef Dobrovský odmítl Libušin soud jako padělek, napsal, „že je to klukovství, jímž padělatelé z přehnaného patriotismu a nenávisť k Němcům chtěli oklamati jiné neopatrné“.¹ Na rozdíl od Dobrovského však nová česká buditecká generace přijala Rukopisy s nadšením, protože byla „na jiném stupni svého buržuazního a tím i nacionálního vědomí než Dobrovský“.²

Podobně byly domněle staročeské texty (RKZ) přijímány mnohými slovanskými současníky a následovníky jako důkaz nejstaršího slovanského dialektu nebo jako nejstarší básnické skladby Čechů. Proto není divu, že byly překládány do slovanských i neslovanských jazyků nedlouho po jejich českém vydání, jak tomu bylo ostatně také se Slovem o pluku Igorově, o jehož pravost se dodnes ještě vedou spory. Mnozí slovanští básníci viděli obsahovou i formální příbuznost obou památek. V obou textech spatřovali především jejich hlavní myšlenky — boj proti cizím vetřelcům, ideu jednoty a národní osobitosti.

Chceme se pokusit analyzovat první překlady RKZ do makedonštiny, zhodnotit jejich uměleckou hodnotu a ukázat na vztah překladatelů k české kultuře a k Čechům vůbec. Přitom píšeme-li do makedonštiny, máme tím na mysli makedonské dialekty, kterými překladatelé psali, protože o spisovné makedonštině v té době, kdy překlady vznikaly, se nedá mluvit. Naše analýza se bude týkat překladů RKZ do makedonských dialektů, které pořídili Konstantin Dmitrijevič Petkovič a Rajko Žinzifov.

Ruský slavista Izmail I. Srezněvskij doporučoval, aby RKZ byl přeložen do všech slovanských „nářečí“. V roce 1852 uveřejnil Petkovičův překlad Libušina soudu spolu s originálem podle čtení Šafaříkova a vedle toho anonymní bulharský překlad se staroslověnským čtením podle A. Ch. Vostokova.³ Petkovičův překlad, nazvaný *Drevnjaja češskaja pėsnja o Sudě Ljubuši*, který Srezněvskij uveřejnil, je na rozdíl od anonymního

¹ F. Vodíčka, *Dějiny české literatury II*, Praha 1690, str. 183.

² Tamtéž, str. 184.

³ *Pamjatniki i obrazcy narodnago jazyka i slovesnosti. Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk po otdeleniju russkago jazyka i slovesnosti*, Sanktpeterburg 1852, str. 11—16.

bulharského překladu pořízen v makedonském nářečí, které je velmi blízké spisovné makedonštině.⁴

O Konstantinu D. Petkovičovi jako o překladateli „staročeské poezie“ z RKZ dovidáme se poprvé v dopise Srezněvského Václavu Hankovi z roku 1849. Svědčí to o velmi významné skutečnosti, že Petkovičovy překlady Libušina soudu a písní z RK byly hotovy už v září r. 1849, o tři roky dříve, nežli je Srezněvskij uveřejnil, a nikoliv v roce 1852, jak se dosud soudilo. „Jeden z mých posluchačů“ — píše Srezněvskij — „Dmitrijevi, rodem Bulhar, na mou žádost přeložil do bulharštiny Královédvorský rukopis a Libušin soud, přiložil úvod a slovník. Nyní sestavuje k tomuto vydání slovník bulharských slov, která jsou pro Rusa nesrozumitelná. Knížku vydám a pošlu Vám ji.“⁵ O tři roky později posílá Srezněvskij Petkoviče k Hankovi do Prahy „a nyní Vám posílám i celou osobnost p. Dmitrije Petkoviče, kandidáta naší university, který slibuje, že pořídí bulharský překlad celého Královédvorského rukopisu. Bude Vám vyprávět o tom, jak se u nás vyučuje o Slovanstvu, jak jsou vážena jména všech spisovatelů, kteří se toho účastní svou činností, jak je ctěno Vaše jméno. Je to jeden z druhů třetí generace slavistů; porovnejte jej s Vaším třetím pokolením a napište mi upřímné slovo, slovo pravdy a rady.“⁶

Konstantin D. Petkovič získal základní slavistické poznatky, metodu zkoumání a studia historie jazyka a slovesnosti u Srezněvského. Z jeho přednášek znal Šafaříkovy Slovanské starožitnosti⁷ i Grigorovičovu práci o cestě po evropském Turecku, v níž píše o makedonských nářečích a staroslověnských památkách v Makedonii.⁸ Petkovič byl tedy po filologické a historické stránce k dalšímu samostatnému studiu slavistických otázek, týkajících se jazyka, literatury a historie Slovanů, dobře připraven. Takto připraven chtěl se Petkovič na čas vrátit do rodné Makedonie a podniknout po ní cestu, jsa zřejmě inspirován podobnou cestou Grigorovičovou. „Napominaja Vam o sebe v znak togo, što ja ne zaby! Vas, posylaju k Vam byvsago učeníka mojega, kandidata zdešnjago Univerziteta g. Dmitrijeva Petkoviča, rodom Bolgarina, dušoju istago. Slavjanina. On udalajetsja na rodinu na vremja, verojatno, i postarajetsja ne naprasno proezdit'sja po svojemu malo izvedannomu otečestvu. Bog dast, on budet sčastliv v svojich poiskach, esli ne na pole drevnosti, to po krajnej mere na pole narodnosti!“ — píše Srezněvskij Šafaříkovi v polovině května 1852. „Nastavte jeho sovetoj i ne lišite priveta.“⁹

Je zřejmé, že zde byl přesně promyšlený plán Srezněvského pro další Petkovičovu činnost. Petkovič měl nejprve přijet do Prahy, seznámit se zde s vedoucími osobnostmi české slavistiky a českého kulturního života, získat další poznatky a odtud se „na čas“ vrátit do Makedonie, kde se mu podle Srezněvského může podařit získat navé údaje „když ne z oblasti starožitnosti, tak aspoň na poli národnosti“. Šafařík měl v tom směru Petkoviče instruovat a být mu rádcem.

Na své cestě do Prahy se K. D. Petkovič zastavil ve Varšavě, kde se určitě setkal s Romualdem Hubem, který Hankovi Petkoviče rovněž vřele doporučoval.¹⁰ Václav Hanka i P. J. Šafařík si tedy mohli o Petkovičovi udělat úsudek dříve, nežli se s ním osobně setkali. Není rovněž bez zajímavosti, že ve svých dopisech Srezněvskij a Hube

⁴ Srezněvskij byl na universitě Petkovičovým učitelem. Petkovič zasvětil Srezněvského do otázek bulharského jazyka, především do svého rodného makedonského nářečí. „Někdy se zabývám také bulharským nářečím. Dosti často u mne bývá archimandrita Rylského kláštera, který sem přijel. On a student Dmitrijevi mi umožnili rozšířit slovní zásobu, takže je nyní dvakrát tak velká“ — psal Srezněvskij V. Grigorovičovi v r. 1848. O bulharštině věděl Srezněvskij dost (spíše ovšem teoreticky) od Grigoroviče, který jej informoval mimo jiné o tom, že existují dva hlavní dialekty — východní a západní. Grigorovič mu psal o makedonském nářečí (dopis ze 3. července 1848) a poslal mu také texty makedonských písní, na nichž si Srezněvskij ověřoval rozdíly mezi východním a západním dialektem. Viz *Perepiska I. I. Srezněvskogo s V. I. Grigorovičem*, Sofie 1937, str. 42—43.

⁵ Viz *Pis'ma k Vjačeslavu Gankě iz slavjanskich zemel'*, izdal V. A. Francev, Varšava 1905, str. 1064.

⁶ Tamtéž, str. 1087.

⁷ Tamtéž, str. 1064.

⁸ Viktor Grigorovič, *Očerok putěšestvija po jevropejskoj Turcii*, vtoroje izdanie, Moskva 1877. První vydání Kazaň 1848.

⁹ *Korespondence P. J. Šafaříka*, vydal V. A. Francev, Praha 1927, str. 880.

¹⁰ „Doporučuji Tvé lásce, milý příteli, pana Petkoviče; jak ho jen blíže poznáš, bez váhání (nie omieszkas) si jej tak zamiluješ, jako my. Prosim; podpój ho svými radami a buď v Praze jeho průvodcem.“ Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 275.

Hankovi a Srezněvskij Šafaříkovi prosí, aby Petkovičovi poskytli rady. O jaké rady šlo? Je více než pravděpodobné, že se Petkovič hodlal vyzbrojit novými znalostmi o staroslověnských památkách, starožitnostech, z oblasti získávání informací o národnostním složení obyvatelstva v Makedonii, o jeho jazyce apod. Je to promyšlená a důkladná Petkovičova příprava pro cestu „po své málo prozkoumané vlasti“. Nejpozději počátkem srpna r. 1852 je Petkovič už v Praze u V. Hanky, kterému „se zdá mnoho nadějí skýtat“.¹¹

Přesněji nedatovaný dopis Srezněvského V. Hankovi z roku 1852 klade Georgiev¹² nesprávně do první poloviny tohoto roku. Podle našeho názoru byl však napsán určitě později nežli citovaný už dopis z 11. května 1852. Soudím tak z toho, že Srezněvskij v něm sděluje, že v prvním sešitě Dodatků bude otištěn „bulharský překlad Libušina soudu“.¹³

Pro známé skutečnosti o dvou hlavních bulharských dialektech — východním a západním — mohl Srezněvskij označit Petkovičův překlad za makedonský. V poznámkách k němu (nikoliv v úvodu, jak mylně uvádí Georgiev) poznamenává Srezněvskij, že „odstín bulharského nářečí, do něhož p. Dmitrijev Petkovič přeložil starou českou poemu, se zjevně liší od mnohých jiných, která si zachovala čistší bulharský typ. Tento odstín převládá v některých krajích Makedonie“. Proto Srezněvskij organizuje jiný překlad do nářečí, „která převládají ve vlastním Bulharsku“. Jak sám poznamenává, překlad pořídili rodilí Bulhaři z Bulharska.¹⁴

Pouhé srovnání fonetických, morfologických a lexikálních zvláštností Petkovičova překladu Libušina soudu, který otiskl Srezněvskij s překladem téže skladby v Hankově Polyglottě, vylučuje autorství Petkovičovo. V Polyglottě je anonymní bulharský překlad, který uveřejnil Srezněvskij v Dodatcích. Petkovič je autorem jenom písní *Kukavica* (*Žč-žulica*), *Sirota* (*Opuštěná*) a *Kitka* (*Kytice*). Hanka, zřejmě na radu Srezněvského, uveřejnil v Polyglottě překlad, který byl pořízen ve „vlastním“ bulharském nářečí a nikoliv překlad Petkovičův, v němž převládají prvky makedonského nářečí. Je to zřejmě i z úryvku, který se chová v Literárním archívu Památníku národního písemnictví v Praze spolu

¹¹ „Pan Petkow mi doručil vzácný list a s ním i Pamětní knížku na rok 1852, což mě obojí potěšilo... Mladý Bulhar Petkow se mi líbí, je to živý a zdatný chlapec, který se zdá mnohou nadějí skýtat.“ Dopis V. Hanky R. Hubemu z 5. srpna 1852. Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 1274.

¹² Viz Emil Georgiev, *Rozšíření a vliv české literatury v Bulharsku v době bulharského národního obrození*. In sb. Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, NČSAV, Praha 1963, str. 222—228.

¹³ „V prvním listě Dodatků (jde o Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk — I. D.) najdete také bulharský překlad písně o Libušině soudu. Úryvky z překladu Královédvorského rukopisu, které mi dodal překladatel, Vám při tom posílám. Co mám, to dám: překladatel je líný dokončit své dílo. Ostatně ho brzy uvidíte a sám jej přimějte, aby se dal do práce.“ Viz *Pis'ma k V. Gankě*, str. 1086.

¹⁴ Pro úplnost nám budiž dovoleno uvést zde podstatnou část Srezněvského *Poznámky redaktora k bulharskému překladu písně o Libušině soudu*: „Píseň o Libušině soudu, která se zachovala do našich dnů v rukopise z 9.—10. století, cenná jako nejstarší památka slovanské lidové poezie a zároveň jedna z nejstarších památek slovanského jazyka, zaslouží si, aby byla přeložena do všech slovanských nářečí. Do mnohých už byla přeložena, třebaže tyto překlady nejsou všechny vydány. [— — — —] Pokus o překlad této písně o Libušině soudu do bulharského nářečí byl presentován na předcházejícím listě za tím účelem a pravděpodobně zaujal aspoň některé z zvědavých čtenářů jako ukázka nářečí, které je dosud velmi málo prozkoumané a známé. Ovšem, nebylo možno se omezit jen na tento jediný pokus: odstín bulharského nářečí, do něhož p. Dmitrijev-Petkovič přeložil starou českou poemu, se zjevně liší od mnohých jiných, která si zachovala čistší bulharský typ. Tento odstín, který převládá v některých krajích Makedonie, v sousedství se Srby, odráží vliv srbského nářečí, jak je to zřejmě použitím hlásky é místo š a ě místo žd. Nebylo možno si nepřát uveřejnit vedle něho ještě jeden pokus o překlad — v některém z dialektů, které převládají ve vlastním Bulharsku. Taková možnost se naskytla. Využil jsem ochoty několika rodilých Bulharů z Bulharska účastnit se na překladu — a překlad se vydává“. Viz *Pamjatniki i obrázky narodnago jazyka i slovesnosti. Pribavlenija k Izvestijam Imperatorskoj akademii Nauk po otdeleniju russkago jazyka i slovesnosti*. S.-Peterburg 1852, str. 23.

s variantami překladu výše uvedených písní.¹⁵ Těžko můžeme souhlasit s E. Georgievem, který nepodloženě předpokládá Petkovičovo autorství překladu Libušina soudu, otištěného v Polyglottě. Georgiev si odporuje, tvrdí-li, že „zatímco v lyrických písních Králové-dvorského rukopisu, otištěných u Hanky, je užito živého lidového jazyka a téměř se necítí makedonský akcent Petkovičův, jeho překlad Zelenohoroského rukopisu (Sábor — Sněm a Libušiniját sád — Libušin soud je napsán jeho makedonským nářečím, s příměsí archaismů, umělých forem a vymyšlených slov. Petkovič zřejmě chtěl zachytit archaizovanou řeč originálu“.¹⁶ Srovnání všech tří překladů, tj. Petkovičova, anonymního a toho v Hankově Polyglottě popírá Georgievovo tvrzení.¹⁷

Petkovič:

*V svoja kuća seki tatko glava.
Maži orat, ženi rubi pravat.
Ako! umre glava domačinska,
toga najdno deca stoka vladat.*

*Aj Vältavo, zašto matiš voda?
Zašto matiš voda srebropena?
Zar'te ljuta razboravi burja,
isturavši oblak z'gore neba,
navadišiši vārchi gor zelenych,
isplaknavši zlatopesčna zemlja?*

E. Georgiev, op. cit., str. 226:

*V svoja kuća seki tatko glava.
Máži orat, ženi rubi pravat.
Ako! umre glava domačinska,
Toga najdno deca stoka vladat...*

*Aj Vältavo, zašto mátiš voda?
Zašto mátiš voda srebropenna?
Zar'te ljuta razboravi burja,
Isturivši oblak z'gore neba,
Navadišiši vārchi gor zelenich,
Isplakavši zlatopesčna zemlja?...*

Petkovičův překlad písní z RK a Libušina soudu se dá pochopitelně hodnotit z hlediska tehdejšího vývojového stupně makedonské a bulharské literatury a makedonského a bulharského jazyka. Na rozdíl od N. Gerova, D. Čintulova, P. R. Slavejkova aj., kteří se pokoušejí psát po vzoru ruské poezie, překládá Petkovič v duchu lidové slovesnosti a lidového jazyka makedonských nářečí. Přitom se značně funkčně i stylisticky liší také od děl makedonských tvůrců I. Krčovského a K. Pejčinoviče, jejichž práce měly plnit funkci didaktickou.¹⁸

V překladech Žezulice, Opuštěná a Kytice najdeme ne jeden pěkný verš. Vedle toho jsou však v nich i slabá místa, která vznikla z nepochopení originálu. Je však v nich

¹⁵ Viz František Bařha, *Bulgarica v Literárním archivu Národního muzea*, Praha 1958, str. 8, čís. 47, a též Charalampie Polenakovič, *Dva priloga za zapoznanje se prepevite na K. D. Petkovič od češki na makedonski jazik*, Razgledi, roč. XI, čís. 9, 1969, str. 980—986.

¹⁶ Viz E. Georgiev, op. cit., str. 226. Georgiev cituje nepřesně. Petkovičův překlad, uveřejněný Srezněvským, nese název *Drevnjaja češskaja pesnja o Sudě Ljubuši s perevodom na bolgarskoje narěčije*.

¹⁷ V Petkovičově překladu Libušina soudu, uveřejněného Srezněvským, nejsou umělé tvary ani vymyšlená slova, jak tvrdí Georgiev, který kromě toho nepřesně cituje a tím, ať záměrně či nikoliv, přibližuje Petkovičův překlad bulharštině.

¹⁸ N. I. Tolstoj, *Stranička iz istorii makedonskogo literaturnogo jazyka* (Perevody „Ljubušinogo suda“ iz „Kraledvorskoj rukopisi“ na makedonskij jazik v XIX v.), *Istorija slavjanskich literaturnych jazykov*, Moskva 1965, str. 17—34.

zřejmě překladatelova snaha po věrnosti originálu, po zachování jeho melodičnosti, dikce i svěžesti. Petkovičův překlad Libušina soudu je první básnický překlad do makedonštiny a jeden z prvních raných pokusů o využití makedonského lidového jazyka v poezii, o jeho spojení s makedonskou lidovou slovesností. Tyto dvě základní složky tvoří základ, z něhož Petkovič vychází při překladu Libušina soudu. Přijímá poetiku „staročeského“ originálu a pokouší se vytvořit svůj překlad na jejím základě. Autor překladu nehledá vzory v umělé poezii té doby, ani v bulharské, ani v jiné slovanské. Vychází především z originálu a z makedonské lidové slovesné tvorby. Usiluje o důsledné zachování desetislabičného nerýmovaného verše originálu. Umělecké hodnoty domněle staročeského originálu Libušina soudu jsou v podstatě zachovány i v Petkovičově překladu. Je v něm vystižena i lidový tón předlohy. Ovšem Petkovičovi, odchovanci Srezněvského, šlo především (jako ostatně později R. Žinzifovovi a dalším překladatelům RKZ) o to, ukázat na ducha skladby, upozornit na její „starobylost“, na vyspělost života starých Čechů, na odpor proti cizímu právu, na silné národní citění atd.

Petkovičovy překlady z RKZ jsou však významné také jako první pokusy o převedení básnického textu do makedonštiny (do makedonského naddialektového jazykového modelu) a také jako pokusy o zavedení normy makedonského spisovného jazyka na lidovém základě. O jeho lexikálních, frazeologických, stylistických a jiných zvláštmostech pojednáváme dále po srovnání s překladem Libušina soudu, který pořídil makedonský obrozenecký básník Rajko Žinzifov.

Rajko Žinzifov podal nejuplněnější překlad RKZ do makedonského nářečí (nebo přesněji do naddialektového jazykového modelu) na počátku šedesátých let minulého století. Pojal je spolu s překlady Ševčenkových veršů z Kobzara, s překladem Slova o pluku Igorově a s vlastními verši do jedné sbírky.¹⁹ I staroruské Slovo o pluku Igorově, i skladby z domněle staročeských rukopisů, i poezie Ševčenkova silně promlouvaly k Žinzifovovi-romantikovi. Chtěl jimi vyjádřit i své myšlenky a názory o velikosti Slovanů, o jejich staré slávě. Usiloval o upevnění slovanského vědomí u svých soukmenovců v Makedonii a v Bulharsku. Překlady tedy měly sehrát významnou politicko-společenskou úlohu proti panhellenizačním snahám. V RKZ i ve Slově o pluku Igorově je základním motivem výzva ka jednotě, ke sjednocení sil proti cizím, neslovanským barbarům a utlačovatelům.²⁰ Na počátku roku 1863 volá Žinzifov svůj lid k jednotě: „Bratři, jen víry nám třeba, čisté víry, souladu, velké shody, abychom dosáhli našich společných přání.“²¹ To jsou jediné pohnutky, které vedou Žinzifova k vydání *Novobulharské sbírky*, v níž jsou překlady obsaženy.²² A také jejich blízký vztah k ústní lidové slovesnosti a básnickova romantická snaha probouzet v lidu zájem pro hledání podobných literárních památek v Makedonii a Bulharsku. V předmluvě seznámil čtenáře s historií objevení RKZ, vyzvedl zásluhu „učeného muže a vlastence V. Hanky“, posteskl si nad osudem, jaký stihl „staroslavné bulharské knihy a rukopisy“.²³ O samotné práci nad překlady vyslovil

¹⁹ Rajko Žinzifov, *Novobalgarska sbirka*, Moskva 1863. Ze seznamu bulharských a makedonských škol a ze seznamu přispěvatelů, kterým byla sbírka zaslána, se dovídáme, že vyšla v nákladu minimálně 1270 výtisků. Připočteme-li k tomu, že si autor mohl jistý počet výtisků ponechat a také rozeslat do knihoven apod., je to dosti vysoký náklad. Sbírkou obsahuje: krátký autorův úvod, dále Slovo za pánků Igorov, Igorja syna Svjatěslavija, vnuka Olgova, str. 5—16 úvod, str. 17—14 text, str. 46—58 doslov k překladu, Kraleđvorska rākopis' ot stary češski junački pēsni, str. 59—65 úvod, str. 67—128 text, str. 129—132 Gusljar Tarasa Ševčenka — úvod, str. 133—172 texty překladů šesti Ševčenkových básní, str. 173—186 Novobalgarska gusla, která obsahuje čtyři jeho původní básnické skladby: Poslě smärt-tā N. Ognjanova, Vdovica, Razgovor s sālnceto (S.D.) a Bezsonica.

²⁰ O tom, že šlo o falza, ani Žinzifov ani Petkovič nevěděli.

²¹ L. S. Jerichonov, *K. Žinzifov i P. I. Barteněv*, Izvestija na Instituta za literatura na BAN, kn. XVI, 1965, str. 190.

²² Sbírkou měla kromě překladu Slova o pluku Igorově, RKZ a Ševčenkových veršů obsahovat ještě Žinzifův článek o bratřích Miladinových, který však vyšel v časopise Rodnoje plemja až v roce 1877.

²³ „... avšak nehlédíc na tuto strašnou potopu, která stihla naše staré písemnictví, my, nynější Bulhaři, potomci našich slavných předků, musíme prohlédat všechny naše kostely a kláštery apod., snad se zachoval nějaký starý národní klenot, v němž jako v zrcadle vidíme život našich předků; snad i nám zanechal náš prokletý osud nějaký netrucý rukopis jako Rusům slavné Slovo o polku Igorově, Čechům Královědvorský rukopis apod.“ Viz R. Žinzifov, *Publicistika*, tom II, Sofie 1964, str. 237.

se básník velmi skromně. „Pokud jsme mohli“ — poznamenává Žinzifov — „snažili jsme se přeložit české rukopisy tak, aby překlad byl věrný a blízký originálu.“ Vyzval zároveň k pořízení dalších překladů, které by měly být snad „lepší, správnější a úplnější v duchu lidového jazyka“. V předmluvě dotýká se překladatel otázky jazyka a odvolává se na jazyk lidových písní, odkud čerpal slovní zásobu.

Žinzifovova Novobulharská sbírka (1863) obsahuje překlady celého RK a RZ a to: *Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanov, Jaroslav, Čestmír a Vlaslav, Ludiše a Lubor, Záboj, Slavoj a Luděk, Zbyhoň, Kytice, Jahody, Jelen, Růže, Žezulice, Opuštěná, Skřivánek, Sněm, Libušin soud, Píseň pod Vyšehradem*. Máme tedy před sebou dva překlady z RKZ, které pořídili lidé původem z Makedonie a do jazyka, který se nedá bez výhrad pokládat za bulharský.

Překladatel zvolil pro překlad Libušina soudu šestislabičné metrum (v originále deseti-slabičné). Desetislabičný verš zachoval jenom v překladu Sněmu a v některých částech Libušina soudu, které pokládal zřejmě za vysvětlující nebo pevná frazeologická spojení. Srovnáme-li Petkovičův překlad Libušina soudu se Žinzifovovým, zjistíme, že se po lexikální stránce a výběrem výrazových prostředků přidržuje Žinzifov Petkovičova překladu a nikoliv anonymního bulharského překladu v Hankově Polyglottě.

Žinzifovovo rozdělení na šestislabičné verše má svůj jasný záměr a cíl — chce dát překladu skladby formu, která je blízká lidové slovesné tvorbě (jak to udělal ostatně i při překladu Slova o pluku Igorově).²⁴ Žinzifovův tvůrčí postup zdůrazňuje vztah Libušina soudu a lidové poezie i tam, kde se v originále nevyskytují takové výrazové prostředky. V Žinzifovově překladu Libušina soudu je důsledně uplatněn trochejský verš, jímž je napsáno také mnoho jeho vlastních básní. Dodejme, že to byl také oblíbený rozměr Ševčenkův, jehož dumky Žinzifov překládal. Je zde větší volnost překladatelova než u Petkoviče. Překladatel se nedrží všude úzkostlivě originálu, ani se však od něho příliš nevzdaluje. Nepřekládá otrocky, počíná si více tvůrčím způsobem.

Chceme-li soudit o uměleckých kvalitách Žinzifovových překladů RKZ, pak je nemůžeme měřit jinak nežli na základě stavu, jaký byl na počátku šedesátých let minulého století v bulharské a makedonské literatuře a v epické tvorbě zvláště. Vezmeme-li přitom v úvahu také překladatelův jazyk a jeho názory na vytvoření společného bulharsko-makedonského jazyka, pak můžeme konstatovat, že to byla překladatelova velká odvaha, podněcená více politicko-společenskými názory Žinzifova a věhlasem, jaký RKZ měly nežli čistě uměleckými pohnutkami.

Slabá, těžkopádná a dosti nepřirozená místa v překladu Libušina soudu jsou způsobena především jazykem. Vedle nich však překlad nepostrádá ani taková místa, která ani dnes neznějí archaicky nebo nepřirozeně, nýbrž naopak prozrazují v překladateli básníka a odchovance lidové slovesné tvorby. Např. začátek skladby:

*Oj, Váľtavo rěko,
Zašto matiš voda,
Zašto, rěko, matiš,
Voda srepropěna?
Dali mi te ljutyj
Razboravi vichor,
Kať poroni oblak
Ot široko nebo,
Kať navadi glavy
Na zeleny gory.
Kať isplakna gnila,
Gnila zlatopesčna?
Kako možam jaz -ka
Voda da ne matam,
Koga skarany set
Dva rogeni brata,
Dva rogeni brata
Za tatkovska stoka,²⁵*

²⁴ I. Dorovský, *První pokus o básnický překlad Slova o pluku Igorově do makedonštiny a lidová slovesná tvorba*, SPFFBU, D 12, 1965, str. 123—135.

²⁵ R. Žinzifov, *Novobulharska sbírka*, Moskva 1863, str. 67—128. Všechny citáty Žinzifovových překladů RKZ jsou vzaty z tohoto vydání.

Žinzifov užívá svérázného přístupu také při překladu ostatních písní z Rukopisů. Georgiev mluví o básníkově neukázněnosti.²⁶ Podle E. Etkinda není a nemůže být *universální* kritérium pro zhodnocení věrnosti překladu originálu. Věrnost překladu je pojem, který se mění v závislosti na tom, k jakému druhu poezie překládané dílo patří. Vedle blízkého znovupřetvoření obsahu veršů hrají tu úlohu také autorovy emoce, hovorová intonace nebo čistě formální hra v rytmech. „Shodneme-li se na tom“ — říká Etkind — „že by měl překladatel vytvořit jednotu formy a obsahu, která bude analogická originálu, pak se nemůžeme pozastavovat nad takovými otázkami a vyčítat překladateli, nebo lépe předkládat mu taková pravidla, která musí vždy dodržet, jakými jsou např. ekvivalentnost, tj. zachování stejného počtu veršů nebo ekvirytmie, tj. zachování rytmu a metra originálu, reprodukce skladby, přenosu z verše na verš a jiných vnějších rysů formy.“²⁷ Na jiném místě podotýká Etkind, že „nepochopení vnitřní dialektiky druhotného umění veršovaného překladu, jehož prostředky se vytváří nová jednotu obsahu a formy, nový básnický obsah, přivádí některé kritiky k nesprávnému hodnocení překladových děl“.²⁸

Pro překlad hrdinské epické písně *Oldřich a Boleslav* zvolil Žinzifov lyricko-epickou veršovanou formu. Desetislabičné trochejské metrum, obvyklé v lidové poezii východoslovanské a zvláště jihoslovanské, střídá s veršem šestislabičným. Hankovo rytmické napodobení srbocharvátského deseterce tedy Žinzifov nezachoval. To však může být překladateli přičítáno jedině k dobru, že se nedržel křečovitě originálu, že mu šlo zřejmě více o to podat smysl skladby nežli její doslovný překlad. Přitom se Žinzifov nepochybně opíral o překladatelské principy tehdejší ruské překladové poezie, zvláště o zásady N. Berga. Berg měl za to, že není třeba překládat doslovně každé slovo, že není důležitý verš, nýbrž duch, výsledek vyvolaného dojmu. Zdůrazňoval, že všechno musí být lidové, musí být ohlasem srdce lidu tak, aby báseň zdomácněla. Podle Berga je lépe vynechat slovo, verš nebo celou strofu, nežli ji vyjádřit v cizím duchu.²⁹ Na rozdíl od Georgieva se domníváme, že Žinzifov právě v šestislabičných slokách dosáhl významného uměleckého úspěchu.

*Na vršě, kdě stáchu po kraj lesa:
aj, všia Praha mlčie v jutňiem spani,
Vltava sě kúrie v raniej páře,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy ozchod sedý projasňuje.³⁰*

A Žinzifovův překlad:

*Pa zastanacha gore pokraj šuma;
Sička Praga málčít
V utrinno si spane,
Máglit se Váltava
V zorni ranni pari,
Värchovi zad Praga
Modrejat si tamo
Zad planini v nébo
Milna zora pukát.*

Jak je patrné, nejenže není na závadu dělení desetislabičného verše originálu, nýbrž naopak; překladatel tím dosáhl jak maximálního vystižení smyslu a obsahu české předlohy, tak vysoce básnického účinku. Přitom přiblížil báseň více makedonské lidové

²⁶ Viz E. Georgiev, op. cit., str. 229.

²⁷ Viz E. Etkind, *Poezija i perevod*, Moskva, 1963, str. 38 n.

²⁸ Tamtéž, str. 39.

²⁹ Ve svém překladu srbských lidových písní (*Serbskije narodnyje pesni*, Moskva 1847) usiloval N. Berg o to, aby byl co nejbliže originálu. U kratších epických lidových písní vytvářel Berg dokonce rýmy, které v originále nebyly. O svých překladatelských principech pojednal Berg obsírně v předmluvě ke knize *Pesni raznych narodov*. Percvod N. Berga, Moskva 1854. Viz též Cvetanka Organdžieva, *O prevodima srpskih epskih pesama u ruskoj literaturi za Vukova života*, Anali filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, kn. IV, 1964, str. 317—334.

³⁰ Tyto i další citace jsou podle vydání *Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský*, vydal Josef Jireček, Praha 1879.

poezii. Rozhodně můžeme říci, že Žinzifovy překlady RKZ jak v jednotlivostech, tak ve svém celku, nestojí-li výše nežli podobné překlady do jiných slovanských jazyků té doby (např. do srbštiny), pak se jim směle mohou rovnat.

Emil Georgiev se domnívá, že některé úryvky Žinzifových překladů RKZ neznějí „v duchu bulharského lidového jazyka a písně“.³¹ Básníkovy překlady však se nemohou hodnotit ani z hlediska dnešního bulharského jazyka, tím spíše z hlediska tehdejšího vývojového stupně bulharštiny. Žinzifův jazyk přece nebyl bulharský. Žinzifův překlad není tak docela nepoetický ani tam, kde je za takový Georgievem pokládán:

*Hrnúše se za niem osm vládyk,
s vládkami trije sta pól sta vojnóv,
vojnóv přěudatných, tamo, kdě bě
mnostvie Polan rozpaleno ve sně.*

*Dignacha se po nego vladici
Osum, sos vladici stotini tri
I pol bjacha vojnici junaci,
Pušticha se tamo deka becha
Legnali v sán mnozina poljaci.*

Jasně tu vyplývá překladatelův záměr, nebo aspoň pokus o rýmovaný verš (vladici, junaci, poljaci). O rým nebo asonanci pokoušel se Žinzifov také v překladu jiných básní RK. Snaha o věrnou reprodukci obsahu a smyslu originálu vede překladatele mnohdy k mnohomluvnosti. Volba jiného veršového metra pak vyvolá zvýšení počtu veršů. Žinzifovou zásluhou však je, že vycítil lyrický prvek ve vyprávění o Praze a že zvolil při jeho překladu jiné metrum. V tom byla Žinzifova odvaha — samostatný přístup nejen k přeložení, nýbrž i k přetvoření, řekli bychom, originálu. Celou druhou polovinu skladby Oldřicha a Boleslav tlumočil Žinzifov důsledně šestislabičným veršem, s častými epanastrofami, což jej přibližuje slovanské a tedy i makedonské lidové epické poezii.

Podobný postup volil Žinzifov také při překladu největší a nejvýznamnější skladby Jaroslav. Originál je psán nerýmovaným desetercem, zatímco Žinzifův překlad tento rozměr nezachovává, zvláště v první části střídá šestislabičný verš s osmislabičným. Někdy tak činí překladatel proto, že nepochopil smysl původního textu. Porušuje tak rovnoměrný rytmus, některé verše jsou těžko srozumitelné. Překlad skladby *O velikých bojích křestanů s Tatary (Jaroslav)* však nepostrádá ani několik velmi pěkných míst, která vystihují českou předlohu a dodnes neznějí našemu uchu „zastarale“ nebo rušivě.

*Ajta Jaroslav jak orel letě,
tvrdú ocel na mohúcech prsech,
pod oceli chrabrost, udatenstvo,
pod helmiciu velebyster věhlas,
jarota mu z žhavú zrakú pláše.*

*Evo Jaroslav kak orel letati!
Jakij pancir na silni mu grádi
A pod pancir chrabrost i junastvo,
Pod oklop mu mnogo brzij razum
Iz oči mu ljutina izpirat.*

Vymyšlený děj „o pobití Sasiků“ neboli Beneš Hermanův motivicky, tématicky i jazykově blízký Kačićově Razgovoru³² překládá Žinzifov důsledně šestislabičným veršem místo osmislabičného verše v této domněle staročeské předloze.

Měla-li hrdinská píseň o pobití Sasiků posílit české národní sebevědomí, pak se makedonský básník domníval, že může sehrát větší úlohu při probouzení národního sebevědomí u Bulharů a Makedonců v boji proti Turkům. Žinzifov si rovněž kladl otázku, podobně jako autor skladby Beneš Hermanův, jakým způsobem, jakými cestami se osvobodit. Dokonce se neubráníl jistě aktualizaci. Zatímco v novočeském falzu se mluví

³¹ E. M. Georgiev, op. cit., str. 228—231.

³² Viz Julius Dolanský, *Neznámý jihoslovanský pramen Rukopisů královédvorského a zelenohorského*, Praha 1968, str. 110—125.

o „našem lidu branném“, Žinzifov se ptá v překladu, kde jsou „naši lidé, junáci“. Překladatel zdůrazňuje otázku vymaření lidu z poroby nepřátel:

*Kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice?*

*Koj ke té otkinit
Ot vragove naši,
Siromaška zemjo?*

Nápadná je v Žinzifovově překladu mnohem častější palilogie a naopak ve srovnání s původním textem vypuštění, vynechání interjekcí „ajta“ na počátku verše. Žinzifov klade rovněž velký důraz na lyrický obraz věnců, vinutých z polního kvítí v šesté sloce skladby, které jsou, jak ukázal Dolanský,³³ příznačné pro Hankův estetický vkus, jsou však cizí hrdinské poezii:

*Víte věnce z polských květův
svému vyprostitelíu!
Osenie se zzelená,
proměnie se všě
Rúčě se (všě) proměniše.*

*Vijte věnci, vijte,
Ot těch polski kitki,
Na svoj branač, vijte!
Sějtbi se zelenějat,
Vsičko se proměni,
Se proměni vsičko, ...*

V překladu písně *Čestmír a Vlaslav*, která je psána většinou osmislabičným nerýmovaným trochejem, střídají se až na poslední část pravidelně osmislabičné a šestislabičné verše. Zvýšený počet veršů není vždy na závadu.

*Neklan káže vstáti k vojně,
káže kniežeciemi slovy
protiv Vlaslavu:*

*Neklan na vojnici kazvat,
Kazvat s knežeska povelba,
Vikat da sa dignat na boj,
Da sa dignat na Vlaslava.*

Tím, že zde máme o jeden verš více nežli v původním textu, získává překlad písně na bojovnosti, na důrazu tím, že se tu opakuje část veršů „*da se dignat*“. Uvážíme-li hrdinský obsah této epické skladby, pak nemůžeme v tom nevidět překladatelův záměr o přiblížení skladby makedonské hrdinské epice.

Je nesporné už předem jednoznačně odsoudit překladatele za to, že nezachoval počet veršů původní předlohy, aniž bereme v úvahu metrický rozměr, do něhož básník český text převedl. Zvýšení počtu veršů v překladu není podstatné. Důležité je, jakých uměleckých hodnot dosáhl překladatel, kolik talentu do svého překladu vložil a jaký je celkový umělecký výsledek jeho úsilí. Žinzifov přetlumočil báseň *Čestmír a Vlaslav* většinou (více nežli dvě třetiny) šestislabičným a zbytek osmislabičným a desetislabičným veršem. Dobře vystihl domněle staročeskou předlohu a nebýt svérázného překladatelova jazyka mohli bychom jej řadit k jeho výrazným překladatelským úspěchům. Někde se dokonce překladateli podařilo posunutím směrem k obecně slovanské a zvláště jihoslovanské epice dosáhnout velmi zdařilých míst tam, kde i sám originál mu skýtal jisté možnosti:

*Stojia hory v pravo,
stojia hory v levo,
na jich vrcholi na vysokej
zirá jasné slunečko.
Horami zdě otsud,
horami tam otud
tahú voje,
bitou v sobě nesú.*

*Gori stojat v děsno,
Gori stojat v levo
A na vărchove im,
Vărchove visoki
Zorit jasno sálnce.
Otovdě niz gori,
Otade niz gori,
Chitajat vojnici,
Boj sos sebe nosat.*

Podobný posun směrem k lidové slovesné tvorbě nalezneme též na mnoha jiných místech překladu básně. Tato snaha je velmi zřetelná také v překladu skladby *O velikém pobití (Záboj, Slavoj a Luděk)*. Dialogická forma předlohy i přímá řeč jednotlivých postav poskytly překladateli možnost většího sblížení s lidovou slovesnou tvorbou. Skladba je věrně přeložena do Žinzifovova makedonského jazyka a netrpí šroubovanými verši a inversemi. Přesahy jsou logicky skloubeny a neruší vnímání příběhu. Romantický poukaz

³³ Tamtéž, str. 115.

na udatnost a vítězství Čechů v boji proti Němcům měl jasně burcovat také porobený lid v Makedonii a v Bulharsku k pochopení své vlastní síly, měl vyzývat k jedpotným akcím proti Turkům.

Osmislabičný nerýmovaný trochej epické básně *O slavném sedání (Ludiše a Lubor)* překladatel téměř důsledně zachovává. Není zde složitý děj, a proto Žinzifov mohl vniknout do obsahu básně a dobře ji pochopit. Opakováním stejných slov na konci jednoho a na začátku následujícího verše usiloval o rozvedení dějového popisu a tak chtěl usnadnit čtenáři vnímání. Tim, a také poměrně čistým a bohatým jazykem, dosahuje překladatel výrazného uměleckého úspěchu. Nechybí tu ve srovnání s původním textem ani některá neotřelá epiteta, ne tak častá ani v jeho vlastní básnické tvorbě.³⁴

Žinzifov, ať záměrně či nikoliv, dosahuje ve svých překladech básní RK mnoha asonancí. Vyvolávají mnoho asociací, a tak mohou zvýraznit rytmickou a eufonickou funkci překládaných versů. Není zanedbatelný rovněž ani sporarický, jednoslabičný, epiforický aj. rým, který se objevuje v Žinzifovových překladech nerýmovaného originálu. To bezesporu přispívá k eufonii básni, obrací čtenářovu pozornost ke zvukomalbě, ke zdůraznění souzvuku a metaforické síly.³⁵

Nepopírám, že Žinzifov, který neovládal dostatečně jazyk, do něhož překládal, je ve svých překladech misty mnohomluvný. Nemůžeme však básníkovi vytýkat mnohomluvnost tam, kde jde o seskupení souzvučných nebo významově si blízkých slov a výrazů — o pleonasmus, ať tautologický, syntaktický či dokonce perissologický — jehož básník užívá zřejmě záměrně jako básnického prostředku k zesílení dojmu z obrazů příbuzných: nebo stejných slov.

Při překládání lyrických písní z RK dosáhl Žinzifov pozoruhodnějších výsledků nežli v překladech epických skladeb. Bylo to dáno snad i tím, že lyrickým skladbám porozuměl lépe, že nebyl v nich složitý děj. Při jejich převedení čerpal Žinzifov výrazové prostředky z makedonské lidové poezie. Jejich bezprostřednost, prostota výrazu, hudebnost verše je velmi často zdařile převedena také do Žinzifovova makedonského básnického jazyka:

*Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi miletinští,
čemu vy se zelenáte,
v zimě letě rovnou?*

*Ach vi, gori, temni gori,
Gori Miletinski.
Zašto vie ste zeleni
Zime, leto edno?*

*Ráda bych jáz neplakala,
nemůtila srdce:
a řekněte, dobří ludie,
kto by neplakal zdě?*

*I ja sakam da ne plačam,
sárce da ne kinam:
A kažete, dobri ljudi,
Koj bi tuk ne plakal?*

(Opuštěná)

Néjinak je tomu i v překladu *Žezulice (Kukavica)*, kde je právě přízvuk makedonské lidové slovesné tvorby tolik přítomný v poetičnosti, v lexice i v bezprostředním vyjádření struktury a uměleckých hodnot originálu. To nesporně svědčí o faktu, že všude tam, kde překladatel čerpá výrazové prostředky z lidové poezie, dosahuje pozoruhodných výsledků jak ve své původní, tak překladové poezii. A naopak tam, kde píše podle svých názorů

³⁴ Srov. např. úryvek ze skladby *O velikém pobiti*:

*I po krajinách vezdě v šir i šir
lútý ostriež rozepě svoje kriedle,
svoje dlúžě,
bystro léta za ptactvem.*

*Vsěgde p' okolii,
Dálgo i široko
Po četiri strani
Ljutij jastreb širit
Svoj dálzi krilja
I bärzo si letat,
Pilci on terajki.*

³⁵ Např. úryvek z I. části epické básně *O velikém pobiti*:

*Da imame žena
Vsěgde mi ot Vesna
Pravo do Morana.
I kavi set svetici,
Svetici v tugja zemja
Da se klanjame nim,*

*Žertvi nim da pařim.
A pred naši svetci
Da ne směit nikoj,
Nikoj da se molit;
Ni koga mārknit*

na jednotný bulharsko-makedonský jazyk, bývá jeho výraz často toporný, nepřírozený, umělý a nejméně básnický.

Překlad Zežulice je jedním z mála dokonalých Žinzifových překladů RK, o nichž můžeme právem říci, že jsou pořízeny v makedonštině, neboť nářečí, do něhož jsou přeloženy, patří k centrálním makedonským dialektům, která se stala základem pro dnešní makedonštinu. Přitom se zde překladateli podařilo, ať záměrně nebo nikoli, vytvořit některé koncové rýmy i vnitřní seskupení hlásek, jež tvoří téměř dokonalou zvukomalebnost:

*Stoit dáb v široko pole
A na toj dáb kukavica:
Zakukala, zaplakala
Što ne sekoga e prolet.
Kak ke zreše žito v pole
Ako beše samo prolet?*

*Kako jabálko ke zreše
Aka beše samo leto?
Kako keše klas da mārznit,
Ako beše samo esen?
Devojce ke beše težko
Ako sešde beše sama.*

Tolik zvukových seskupení (*beše, keše, zreše, pole, prolet*), tolik *š*, která asociují čtenáři šelest listí i neodvratnou minulost opakováním *beše*. (To, co je v originálu tak dokonale hláska *I*, která je zvukovou metaforou přičeští minulých — *zrálo, bylo, mrzli* apod.). Můžeme říci, že Žinzifův překlad patří k nejdokonalejším překladům těchto písní RK do slovanských jazyků v té době a že je zároveň důkazem o vyjadřovacích a výrazových možnostech Žinzifova makedonského básnického jazyka.

Také překlady písní *Kytice* a *Jahody* patří k nesporným Žinzifovým překladatelským úspěchům a byly zařazovány do výběrů z jeho díla až do nedávné doby.³⁶ Odpovídají formou i obsahem českému originálu.³⁷ Zvláště zřetelný je překladatelův záměr v překladu písně *Jahody*. Šestislabičný trofej je dosti důsledně dodržen i za cenu zvýšení počtu veršů. Snahu o přiblížení lidové písní poznáváme podle uplatnění epanastrofy, která je velmi užívaným básnickým prostředkem slovanské lidové epiky. Palilogickým opakováním usiluje překladatel o dosažení výraznějšího obrazu a dokonalejší vazby verše i celkové gradace.³⁸

U písně *Jelen* zachovává Žinzifov v podstatě verš českého originálu. Přistupuje k textu tvůrčím způsobem, nedrží se křečovitě originálu, přehazuje verše a podává obsahově věrný překlad. V Písní pod Vyšehradem pozorujeme překladatelovu snahu o větší „zlidovění“, o převedení českého textu do makedonštiny takovými výrazovými prostředky, které by ji neodlišovaly od podobných makedonských lyrických lidových písní, třebaže báseň složil Hanka podle ruské písně.³⁹

Lyrická píseň *Skřivánek (Skolovranec)* pak zcela zapadá do makedonské lidové lyriky.

³⁶ Viz R. Žinzifov, *Izbrani tvorenija*, pod red. na P. Dinekov, 2. izdanie, Sofie 1943.

³⁷ Viz Josef Páta, *České písemnictví v bulharské chrestomatii Vazova—Veličkova r. 1884* (Úryvek z dějin vzájemnosti česko-bulharské), Sborník prací věnovaných V. Tillovi k 60. narozeninám, 1867—1927, Praha 1927, str. 140—148.

³⁸ Např.:

*Poždi, milá, v pochládeče
v zeleně boreče,
jáž doběhu na palúček
po konieček bílý.
Konieček sě na palúce
v hustej trávě pase,
moje milá v pochládeče
na milého ždaje.*

*Draga mi, počekaj,
Čekaj tam pod sěnka
V šumica zelena.
A ja ke sja zagnam
Tamo v poljana
Po bělo mi konče.
Moe bělo konče
Vo poljana pasit,
pasit gasta trava.*

Nebo jiné příklady:

*Ahti tǎrnie, tǎrnie,
tǎrnie ostro, zašto...*

*A ja dojdoch na konj,
Na konj kak sněg bělij.*

*Ajde, dragi, bǎrže,
Bǎrže chodi doma
Sǎlnce tam već zajde.*

³⁹ Viz J. Dolanský, op. cit., str. 39—40.

Není to pouhý překlad, ale není to ani parafráze, ani napodobení. Svého lyrického talentu a svých znalostí makedonské lidové slovesnosti užil tu překladatel v maximální míře. Žinzifovův překlad Skřivánka še v ničem neliší — ani formálně, ani lexikálně — od podobných lyrických písní makedonských. Básník tu pozměnil druhý verš, v němž se mluví o práci na panském sadu, neboť podobná paralela není v makedonské lidové poezii možná. A pak mu stačilo jediné slovo „kniga“, jež se v lidové poezii a v hovorovém jazyce různých makedonských nářečí vyskytuje ve významu „pismo“ (dopis, list), aby z domněle staročeské písně udělal píseň snad obecně slovanskou, především však makedonskou milostnou. Mnoho motivicky i formálně podobných písní můžeme najít např. ve sborníku bratří Miladinových Bǎlgarski narodni pesni, do něhož přispěl také Žinzifov. Míra tvůrčího překladatelova úsilí se dá zjistit ze srovnání originálu s překladem:

Pleje děva konopě
u panského sada:
pyta se jiej skřivánek
pro čě žalostiva?

Kak bych mohla ráda býti,
malitký skřivánčě:
otveděchu zmlitka
u kamenný hrádek.

Kdy bych perce měla
pisala bych listek:
ty, malitký skřivánčě
ty by s něm tam letial.

Nenie perce, nenie blanky,
bych pisala listek:
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju.

Plevit moma konop
Vo gradina malka.
Pitat neja pile,
Pile skolovranče,
Pitat neja pile
Zašt'e žalovita?
— Kak da sum vesela
Malko skolovranče?
Libe otvedoča
V kamenna temnica.
Da si imach perce,
Ke mu pišech kniga.
Malkij skolovranec
Ti bi s neja letal.
Němam si ja perce
I list ja si němam,
Da mu pišam kniga;
Pozdravi ti s pesnja
Moe drago libe,
Če ja onde ginam
Težka taga teglam.

Ke kladům Žinzifových převodů RK patří mimo jiné samostatný překladatelův přístup k daným českým textům, volba některých jiných výrazových a básnických prostředků, nežli skýtala česká předloha, k transformaci jejího obsahu do jiného, ještě nezformovaného a nekonstituovaného jazyka s cílem působit jejich prostřednictvím v odlišném společensko-politickém a kulturním prostředí. K nesporným úspěchům můžeme řadit Žinzifovovu snahu o posun směrem k lidové slovesné tvorbě. Jestliže překladatel chtěl, aby jeho překlady (ať už RKZ, Slovo o pluku Igorově nebo Ševčenkových veršů) probouzely u jeho soukmenovců pocit slovanské velikosti, příbuznosti, příslušnosti a sounděžitosti, pak musel zvolit i přístupnou a jim blízkou formu. Užítím ustálených epitet, epanastrofy a jiných prostředků, vlastních lidové slovesnosti, usiloval básník zdůraznit i lidové poetický charakter, jaký tyto domněle staročeské originály bezesporu mají.

Zmínili jsme se již na jiném místě, že Žinzifovy překlady RKZ trpí jako celek jistou jazykovou nejednotností, vyplývající z jeho svérázného chápání jazyka. Je to také jedna ze závažných překážek, aby se jim porozumělo. Z toho pak dosti logicky vyplývá též jistá překladatelova mnohomluvnost. Některé nedostatky překladů jsou způsobeny nepochopením české předlohy.

Shrneme-li tedy, zjišťujeme, že na počátku druhé poloviny 19. století máme z RKZ dva překlady Libušina soudu v makedonštině (v makedonských nářečích), jeden anonymní bulharský překlad téže skladby a několik překladů písní RK v Hankově Polyglottě a úplný Žinzifovův překlad RK.⁴⁰ Jednotlivé překlady se liší nejen přístupem k daným textům, postupem, uměleckým vystižením a mírou přesnosti a věrností, nýbrž především jazykem. Proto je můžeme po jazykové stránce řadit ke dvěma hlavním tehdy existují-

⁴⁰ V roce 1861 vyšel v časopise *Dunavski lebed* článek o V. Hankovi a v polovině téhož roku překlad epické skladby Jaroslav. Viz *Dunavski lebed* I, čís. 43 ze dne 25. července 1861 a též E. Georgiev, op. cit., str. 227.

cím dialektům — k východobulharskému a západobulharskému neboli makedonskému.

Je známo, že v polovině 19. století a v prvních následujících desetiletích se vyskytlo několik pokusů mimo jiné o kompromisní řešení jazykové otázky syntézou hlavních rysů bulharských a makedonských nářečí. Zastáncem takového vytvoření jednotného jazyka na širokém základě bulharských a makedonských nářečí byl také R. Žinzifov. Své názory na tyto otázky vyjádřil dosti jasně v předmluvě k překladu Slova o pluku Igorově a opakoval je i v předmluvě k překladům RKZ. Byl zastáncem jednotného jazyka prošafaříkovsky pojmanou bulharskou oblast — pro Makedonii, Thrákií a Bulharsko. Uvědomoval si však dobře fonetické a jiné rozdíly mezi východobulharským a makedonským nářečím. Proto jeho poznámky o jazyce v předmluvě ke Slovu o pluku Igorově mají, zdá se, obranný charakter. Obrana proti těm hlasům, které proklamovaly samostatný vývoj makedonštiny. O necelých deset let později vystoupil proti nim veřejně v tisku také významný bulharský obrozenecký básník Petko R. Slavejkov.⁴¹ Podle Slavejkova se na počátku šedesátých let 19. století začaly ozývat hlasy, že je něco jiného Bulhar a bulharština a něco jiného Makedonec a makedonština. Kupodivu, tato Žinzifovova obrana zůstala dosud nepovšimnuta.

Pro Makedonii padesátých a šedesátých let minulého století je charakteristické, že lidé, kteří stáli v čele protifeckého hnutí, silně působili na vědomí lidu a často ve svých spisech představovali makedonské Slovary nikoli jako zvláštní formující se národ, ale jako součást bulharského národa. Jako příklad zde uveďme Bulharské lidové písně bratří Miladinových.⁴² V souvislosti s nimi a se Žinzifovem poznamenejme, že nemalou úlohu ve vyzdvihování Bulharů, počítajíc v to i makedonské Slovary, sehráli ruští slavjanofilové, kteří se aktivně účastnili ve věcech bulharských a horlivě pěstovali bulharského ducha u mladé makedonské inteligence, zvláště té, která byla v té době v Rusku. V Moskvě vznikly a vyšly Žinzifovovy překlady RKZ. Za pomoci ruských slavjanofilů (zvláště I. Aksakova, P. Bessonova, A. Račinského aj.) získávala makedonská inteligence na mnoha ruských bohosloveckých školách a historicko-filologických fakultách slavistické vzdělání a vyzbrojovala se slovanským a bulharským duchem. Zde, mimo Makedonii, v prostředí národnostně uvědomělých Bulharů a horlivých slavjanofilů se pochopitelně vytvářela makedonská inteligence, která do sebe vstřebávala vědomí bulharství.

Už na počátku šedesátých let (nikoliv až v sedmdesátých letech, jak se často tvrdí) dochází k diferenciaci uvnitř makedonské inteligence a uvnitř makedonského učitelstva. Jedni stáli na stanovisku, že bulharský a makedonský národ je jeden a byli pro vytvoření „společného, jednotného“ jazyka, druzí se prohlašovali za Makedonce. R. Žinzifov jako jeden z praktických realizátorů myšlenky jednotného bulharsko-makedonského národa a jazyka vystoupil na obranu této ideje, jak už jsem uvedl, také v předmluvě k překladům RKZ.⁴³ Byla to však spíše omluva nežli přesně definovaný teoretický princip, neboť jazyk jeho překladů i mnoha původních básní je směsí bulharských, makedonských, srbských, církevněslovanských i ruských slov. Podstatu však tvoří jazyk makedonských nářečí. Není to tedy v žádném případě „rozšířenější bulharské nářečí“, po němž volal Srezněvskij a který prý si musel osvojit Žinzifov, jak se mylně domnívá E. Georgiev.⁴⁴

Konstantin D. Petkovič sice veřejně nevystoupil s obhajobou svých názorů na jazyk, domníval se však, že je třeba přijmout jako základ pro budoucí jazyk Bulharů a Ma-

⁴¹ Viz P. R. Slavejkov, *Makedonskij vāpros*, čas. Makedonija z 18. ledna 1871, Cařihrad a také Blaže Koneski, *Kon makedonskata prerodba*, 2. izdanie, Skopje 1959, str. 72–76.

⁴² K. Miladinov záměrně vzal bulharské písně od V. Čolakova, jen aby mohl nazvat svůj sborník bulharským, přestože ve skutečnosti obsahuje jenom necelou stovku bulharských lidových písní; asi 500 lidových písní a jiný národopisný materiál je makedonský. Viz o tom podrobněji Ch. Polenakovik', *Brak'a Miladinovci i Vasil D. Čolakop*, Godišen zbornik na Filozofskiot fakultet vo Skopje, 14, 1962, str. 218 n. a též Dragan Taškovski, *Ragjanjeto na makedonskata nacija*, Skopje 1966, str. 71 n.

⁴³ „My považujeme za bulharský jazyk ten jazyk, kterým se mluví po celé Makedonii, Thrákií a Bulharsku, mezi jehož dialekty existuje méně nebo více rozdílů, ovšem my, jakož i každý ne krátkozraký Bulhar, nemůže říci, že slovo ráka nebo vóda je makedonské nebo thrácké a ráká, vodá bulharské, protože nejsou Makedonci, nejsou Thrákové jako zvláštní národy, nýbrž jsou jen Slované-Bulhaři, kteří obývají uvedená území, jejichž názvy mají snad oprávnění v zeměpise, ale nikoliv v národnosti, zkrátka, existuje ucelený národ bulharský a jeden jazyk bulharský, který jako každý kterýkoliv jiný jazyk, se dělí na nářečí.“ Viz R. Žinzifov, *Publicistika II*, str. 235.

⁴⁴ E. Georgiev, op. cit., str. 229.

kedonců jak makedonské, tak bulharské dialekty. O podstatných znacích jazyka jeho překladů dovidáme se přímo z textů a také z poznámek Srezněvského k nim. Právě proto, že šlo o překlad do makedonštiny, musel Petkovič v připojeném slovníčku vysvětlit makedonská slova a tvary, které jsou odlišné od bulharských a ruských (např. *tatko, stoka, korist, prezima, ljudi, nejzini, imanje, broj, ljutina* aj., slovesných imperfektivačních sufixů apod.). Srezněvskij, vydavatel Petkovičova překladu, tak mohl jasně vidět fonetické a jiné rozdíly mezi bulharštinou a makedonštinou. Proto považoval za nutné podat k němu vysvětlení.⁴⁵

Petkovičův, Zinzifovův a anonymní bulharský překlad Libušina soudu podle N. I. Tolstého „dostatečně jasně demonstrují základní fonetické, morfologické a lexikální rozdíly mezi makedonským a bulharským spisovným jazykem poloviny 19. století na jedné straně a poměrnou neustáleností norem pro makedonský a bulharský spisovný jazyk na straně druhé“.⁴⁶ Srovnání těchto překladů potvrzuje pokusy o stanovení norem spisovné makedonštiny. Zároveň tu vystupují jasněji snahy Petkovičovy i snahy Zinzifovovy a rozdíly v jejich překladech. Také morfologické a lexikální zvláštnosti (systém sloves, výběr lexikálních prostředků aj.) jak v jazyce Petkovičově, tak v Zinzifovově odražejí dosti důsledně stav makedonských nářečí. Jsou tu rozdíly, které i dnes jasně diferencují morfolologii i lexiku obou jazyků — bulharského a makedonského. Proto jsou tu všechny důvody psát o těchto překladech jako o prvních překladech do makedonštiny. Zároveň znamenají vážné pokusy o vytvoření jednotného makedonského jazyka na makedonském základě nebo „bulharského“ jazyka na společném bulharsko-makedonském základě, který měl být „polyvalentním“. K. D. Petkovič i R. Zinzifov usilovali vytvořit na základě jednoho dialektu jakýsi „naddialektový model, zajistit maximální komunikativnost literárního jazyka, rozšířit hranice jeho teritoriálního působení, zavést do svého jazyka takové nářeční prvky, které byly dostatečně rozšířeny i za cenu zřeknutí se některých rysů rodného nářečí...“⁴⁷ Jejich zásluhy se mohou spatřovat také v tom, že se zřekli „vysokého“ stylu církevní slovanštiny a pokusili se zavést do poezie makedonský lidový jazyk.

O vřelém Zinzifově vztahu k Čechám, k českým dějinám a literatuře jsme se mohli přesvědčit už při rozboru jeho překladu RKZ. Zinzifov však ve své době proslul také jako plamenný publicista, který v ruském (hlavně slavjanofilsky zaměřeném) tisku psal mimo jiné též informativní přehledy ze života slovanských národů.

V souvislosti s povstáním v Polsku r. 1863 vystoupila otázka polsko-ruských vztahů. A tu Zinzifov, makedonský rodák ve službách ruského slavjanofilského tisku, velmi bedlivě sledoval český tisk a poměr českého lidu k těmto otázkám. Jeho vztah k Polsku stojí pod silným vlivem slavjanofilské ideologie, třebaže nemůžeme zapomenout ani na taktické důvody, které vedly Zinzifova k takovému stanovisku.⁴⁸

Pro své informativní přehledy čerpal Zinzifov zprávy nejčastěji ze srbských, chorvatských a českých novin a časopisů. Z nich pak nejpravidelněji sledoval *Národní listy*, k jejichž způsobu psaní zaujal negativní stanovisko. Vyplývalo to z toho, že v polských událostech, kterým *Národní listy* vyjadřovaly své sympatie, viděl intriky Evropy a evropských zemí proti Rusku.⁴⁹ Sympatičtější mu byly Pešťbudínské *Vědomosti*, které se vyslovovaly

⁴⁵ Jsou to především střidnice za staré jery (b, z), místo nichž je v Petkovičově překladu téměř důsledně a, střidnice za stsl. ж je rovněž a (někdy u), střidnice za stsl.

(rus. Я) je většinou e, zatímco v bulharském anonymním překladu je různá střidnice — e, ѣ, Іа, za stsl. јаѣ (ѣ) = e (v bulharském anonymním překladu ponecháno јаѣ s různou výslovností), místo št = ѣ (č) a místo žд = ѣ (d). Viz už cit. *Pamjatniki i obrázky narodnago jazyka i slovesnosti*, str. 23—27.

⁴⁶ N. I. Tolstoj, op. cit., str. 18.

⁴⁷ Tamtéž, str. 34.

⁴⁸ Zinzifov totiž pevně věřil v historickou misi Ruska — osvobodit slovanský jih od Turků. Proto se domníval, že polská revoluce pohlcuje síly ruské vlády, snižuje její mezinárodní prestiž a odvádí její pozornost od Balkánu. Kdyby žili Poláci s ruským národem „v bratrské láce“, mohl by podle Zinzifova dokonce také polský lid pomoci při osvobození Slovanů Balkánského poloostrova“. Viz R. Zinzifov, *Publicistika I*, str. 90.

⁴⁹ Domníval se totiž, že Francie a Anglie podporují Poláky ne proto, že Poláci chtějí samostatnost. Kdyby tomu tak bylo, říká Zinzifov, proč potom nejsou pro obnovení samostatnosti českého, srbského, chorvatského a bulharského státu? To je důležitý fakt, který je třeba brát v úvahu při posuzování Zinzifovova vztahu k polským událostem i k odtud vyplývajícímu vztahu k liberálním *Národním listům*.

pro úplné smíření mezi Ruskem a Polskem, což odpovídalo i Žinzifovovým názorům.⁵⁰ Největší pozornost českému tisku a tedy i české a rakouské politice věnoval Žinzifov právě v roce 1863. Ani později však nepřestal sledovat český tisk, zvláště *Palackého Národ*.

V Praze začal v roce 1862 vycházet v redakci fanatického rusofila F. J. Jezbery všeslovanský list *Slověnina* s cílem ukázat na přibuznost slovanských jazyků. Časopis byl tištěn azbukou a byl o něj značný zájem mezi bulharskou a makedonskou inteligencí. Jezbera vstoupil v roce 1863 do kontaktu také s Rajkem Žinzifovem, kterého vyzval ke spolupráci nejen ve věcech bulharsko-makedonských, nýbrž i ruských. Prostřednictvím *Slověnina* obrátil se na Žinzifova s prosbou o zaslání seznamu všech časopisů a novin, které vycházely v Moskvě, pro Jezberou připravovaný katalog všech slovanských novin a časopisů. Žinzifov do toho zapojil i svého přítele P. I. Barteněva.⁵¹

Později, v roce 1864, seznámil se Jezbera za svého pobytu v Moskvě se Žinzifovem také osobně. Výsledkem takovéto spolupráce bylo, že mu Žinzifov poslal rukopis jedné ze svých formálně i obsahově nejlepších básní — *Vdovica*, inspirované mučednickou smrtí bratří Miladinovových.⁵² Není bez zajímavosti, že tato Žinzifovova báseň byla otištěna nejdříve ve *Slověninu* (číslo 4) a teprve pak v jeho Novobulharské sbírce. Jezbera poznamenává, že báseň je napsána v „bulharsko-makedonském nářečí“. Báseň vyšla ve *Slověninu* bez autorova podpisu. V třetím čísle *Slověnina* je publikována zpráva o chystané Žinzifovově sbírce; rovněž se tam sdělovalo, že bude obsahovat překlady RKZ.

Ve *Slověninu* (roč. 1864, čís. 1) vyšla také Žinzifovova báseň *Bálgarska pesnja* (Pitala je Bálgarija), podepsaná toliko jménem Rajko, spolu se dvěma jeho překlady z RK — *Siračka* a *Skolovranec* (Opuštěná, Skřivánek) paralelně s českým originálem. Jezbera a Žinzifov chtěli ukázat, „jak bulharské nářečí, které před tisíci lety mohlo být, vzato za základ všeslovanské literatury, ještě v současné době se shoduje s nejstaršími památkami české literatury a snad budoucí duchovní jednoty slovanské“.⁵³ V též čísle *Slověnina* najdeme i Žinzifovův překlad polské písně *Krakovjanka*.⁵⁴

Na rok 1863 se chystaly v Čechách velké oslavy tisícího výročí příchodu Cyrila a Metoděje na Moravu. Byly vytvořeny výbory pro přípravu těchto oslav, které měly mít nejen náboženský, ale i světský charakter. Redaktor časopisu *Ost und West* Tkalac vyzýval tenkrát všechny slovanské osobnosti na poli kultury, aby se zasadily u svých vlád (ruské, rakouské, srbské) o získání souhlasu takové oslavy konat. Snad podněcen Tkalcovou výzvou přichází také František Jezbera s podobným návrhem. Obrací se dopisem ke slovanským spisovatelům a duchovním a vyzývá je ke spolupráci při vydání *Všeslovanského sborníku*, v němž by byly otištěny stati ve všech slovanských „nářečích“.⁵⁵ Sborník měl mimo jiné obsahovat přehled dějin Slovanů do Cyrila a Metoděje ve čtyřech hlavních slovanských „nářečích“ (česky, polsky, rusky, srbsky), stať o životě a díle soluňských bratří v církevní slovanštině, přehled činnosti Cyrilových a Metodějových žáků v Bulharsku v bulharštině, stručný nástin dějin literatur slovanských od počátku po rok 1863, popis města Soluně v nářečí bulharsko-makedonském apod. Je tu zajímavý rozdíl, který činil Jezbera mezi bulharštinou a nářečím bulharsko-makedonským.

⁵⁰ Viz R. Žinzifov, *Publicistika I*, str. 94—98.

⁵¹ V dopise z 20. května 1863 píše P. I. Barteněvovi: „Pro boha, neodsuzujte mne, že se nechávám strhnout. Pro boha, neopovrhujte dopisem Jezberovi, protože já musím být přesný a přičinlivý ke každému, kdo se mnou soucítí. A Jezbera, dost možná, že je přenevinný člověk a není třeba útočit na něj za podniknutou jím snivou práci, kterou mu z celého srdce přeji, aby v ní úspěšně pokračoval.“ Viz L. S. Jerichonov, op. cit., 178.

⁵² V třetím čísle *Slověnina* (Panu Žinzifovovi, Bulharinu z Makedonie, toho času na Univerzitě v Moskvě) najdeme bulharsky psanou odpověď Fr. Jezbery na jeho dopis, v němž mu sděluje, že obdržel básně *Vdovica* a že ji uveřejní v následujícím (4) čísle. Viz V. A. Francév, *Dva momenta iz istorii češko-bolgarskich literaturnych svjazej o XIX st.*, Sborník bálgarsko-čechoslovaška vzaimnost, Sofie 1930, str. 90—106.

⁵³ Tamtéž, str. 105 n.

⁵⁴ Jak dokládá V. A. Francév, *Dva momenta*, str. 104. Jezbera otiskl v 6. čísle *Slověnina* také jednu „přítu“ a dvě lidové písně v originále. Jedna z nich — *Ja sprete se slavěi, čto nevinno pějate* — je psána severovýchodním bulharským nářečím a druhá — *Bojan junak armosan* (*Se kačimo tamo gore, Tamo gore na planina*) v bulharsko-makedonském nářečí.

⁵⁵ Tuto Jezberovu výzvu otiskly také některé slovenské časopisy, např. *Orol*.

Zřejmě viděl a uvědomoval si rozdíl těchto dvou nářečí nejen v básních Žinzifových a pod Žinzifovým vlivem. Rozdíl mezi bulharštinou a makedonštinou tedy v té době viděli nejen rodáci z Makedonie, nýbrž i Češi, a dokonce i rodilí Bulhaři, jak uvidíme dále v případě Stojanovově.

Jezerbův sborník měl být bohatě ilustrován nejrůznějšími výjevy ze slavných období slovanských dějin.⁵⁶ Byl to velkolepý plán, který Jezbera připravoval spolu s redaktorem Moravanu v Olomouci. Mezi prvními, kdo se ozval a přidal k Jezberově výzvě, byly také Bálgarski knižici, vydávané v Cařihradě. Žinzifov znal podrobný Jezerbův plán oslav a informoval o něm také ruské čtenáře slavjanofilského listu Deň. Vysoce hodnotil záměry moravských Čechů a svou informací zakončil sugestivní otázkou: „A co východní Slované, pravoslavní Slované Ruska, Srbska a Bulharska, účastní se těchto oslav?“⁵⁷

Pro poznání Žinzifova vztahu k Čechám má značný význam jeho korespondence s Vasilem D. Stojanovem, dlouholetým propagátorem bulharské literatury v Praze. „Já bych, až zde dostuduji“ — píše Žinzifov z Moskvy počátkem ledna 1864 V. Stojanovovi — „velice chtěl přijet do Prahy, aspoň na dva tři měsíce, abych se naučil mluvit česky, ale nevím, protože moje peněženka je zcela prázdna; napiš mi, prosím Tě, s kolika se může vyjít v Praze po bulharsku, tj. chudě.“⁵⁸

O několik měsíců později vyjadřuje Žinzifov znovu svoji touhu: „Já bych velice, velice chtěl přijet do Prahy, ale proklatá peněženka (příruční knížka) mě tak otloukla, že nedej Bůh.“⁵⁹

Rajko Žinzifov pravidelně sledoval Stojanovovu činnost v českých Národních listech i v jejich Kritické příloze. Stojanovy stati o bulharské a makedonské literatuře povzbuzovaly jeho bulharsko-makedonské vědomí.⁶⁰

Dokladem vřelého Žinzifova vztahu k Čechám a české kultuře je též překlad Ševčenkova Věnování P. J. Šafaříkovi, které Ševčenko připojil ke své poémě Kacíř. Ševčenko v něm vyzvedl zásluhu českého slavisty, tohoto „ljubomudra“, že slovanské národy „nenechal utonout v německém moři“ a že „spojil v jediné moře všechny slovanské řeky“. Třebaže Žinzifovův překlad Ševčenkova Věnování nedosahoval po stránce umělecké hodnoty originálu, sehrál Věnování významnou úlohu v popularizaci Šafařika mezi balkánskými Slovy a upevňovalo je v jejich myšlence slovanské vzájemnosti. Pro úplnost dodejme, že až do nedávné doby byl tento Žinzifovův překlad mylně považován za jeho původní práci.⁶¹

Žinzifovův překlad Ševčenkova Věnování P. J. Šafaříkovi vyšel v době,⁶² kdy se v bulharské publicistice objevila řada článků, dosti podrobně a příznivě informujících o poměrech v Čechách a na Moravě, kdy se psalo o slovanské vzájemnosti apod. Zapadá také do období příprav k pětistému výročí narození Jana Husa, o nichž informoval také bulharský tisk.⁶³ Na oslavy do Čech přijela tenkrát i desetičlenná skupina Bulharů v čele s dlouholetým Žinzifovým přítelem M. Drinovem. Žinzifov, který se zřejmě v vážných důvodech nemohl oslav účastnit, zaslal telegram s přáním všemožného zdaru.⁶⁴

Když vyšly r. 1876 Jirečkovy Dějiny národa bulharského, obrátil se jejich autor s do-

⁵⁶ Např. Boris se svými syny přijímá od Metoděje křesťanství, Cyril a Metoděj nesou azbuku a evangelium na Moravu, Bořivoj a Ludmila jak učí své vnuky Boleslava a Václava slovanským knihám, sňatek Dubravky s polským knížetem Mečistavem; obrazy ze Soluně a jiných slovanských měst, mapa všech zemí, v nichž všude Slované žijí před Cyrilem a Metodějem apod.

⁵⁷ R. Žinzifov, *Publicistika I*, str. 105.

⁵⁸ Viz Z. d. Urban, *Neznámé dopisy R. Žinzifova V. D. Stojanovovi a jejich význam*. In sb. F. Wollmanovi k sedmdesátinám, Praha 1958, str. 259.

⁵⁹ Tamtéž, str. 262.

⁶⁰ V dopise z 12. ledna 1864 píše v souvislosti s básnickou sbírkou, kterou zaslal Stojanovovi a v níž byly otištěny také překlady RKZ: „Jazyk se ti může zdát trochu divný, ale já jsem z makedonských Bulharů.“ Tamtéž, str. 260.

⁶¹ Viz R. Žinzifov, *Sáčinenija*, stáknmila Z. Zdraveva, MNI Sofia 1927, str. 3 a Z. d. n. k Urban, *Neznámé dopisy R. Žinzifova V. D. Stojanovovi a jejich význam*, str. 263.

⁶² Žinzifovův překlad první části Ševčenkova Kacíře, tj. Věnování (Poslanie) vyšel v roce 1868 v čas. *Obšť trud* pod názvem *Poslanie slavnomu P. J. Šafařiku*.

⁶³ Viz V. Bechyňová — V. Čejech, *Česká otázka v novinách Ljubena Karavelova „Spoboda“ a „Nezavisimost“*. In sb. Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, NČSAV Praha 1963, str. 113.

⁶⁴ Z. d. Urban, *Z dějin česko-bulharských styků*, Praha 1957, str. 33.

pisem na Bulharskou literární společnost v Braile a odstoupil jí opční právo pro překlad do bulharštiny. První z kandidátů po V. D. Stojanovovi, který odmítl překlad pořídit, byl Rajko Žinzifov. „Jestliže se nepřihlásí jiný povolanější překladatel“ — psal M. Drinov K. Jirečkovi — „máme na mysli odstoupit překlad Žinzifovovi, který ze srdce rád se ujímá jej pořídit. Myslím, že tuto práci vykoná dobře: zná češtinu dosti dobře a má dobré přátele mezi moskevskými Čechy, kteří mu pomohou, kde bude potřeba. Seznámil jsem se se dvěma z těch Vašich krajanů, kteří se mi velice zmlouvají.“⁶⁵ M. Drinov neopomněl informovat K. Jirečka také o Žinzifovově stati o bratřích Miladinových,⁶⁶ kterou mu zaslal spolu se zprávou o Žinzifovově smrti. Zájem R. Žinzifova o Čechy, o dosažené výsledky vědy a kultury tedy trval až do jeho smrti.

O Rajku Žinzifovovi se v Čechách vědělo v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století dost. Kromě propagace jeho poezie a překladů RK, kterou mu udělal F. Jezbera, byly tu i přehledy bulharské a makedonské literatury, které uveřejnil v českém odborném tisku Vasil D. Stojanov.⁶⁷ Stojanov zařadil Žinzifova vedle P. R. Slavejkova, L. Karavelova a bratří Miladinových. Byla to prezentace velmi významná a objektivní. Neváhal představit Žinzifova českému čtenáři jako básníka, který má „znamenitě nadání básnické“, který „jest dnes jedinkým a nejpřednějším básníkem bulharským všech jiných mladých, náležitě vzdělaných Bulharů na básnické půdě vystupujících“. Stojanov vyzvedává Žinzifova na tehdejší makedonsko-makedonském básnickém nebi nejvýše. Bylo to hodnocení opravdu vysoké a zároveň významně představení jeho tvorby v českém prostředí.

Vasil D. Stojanov byl také vůbec první, kdo v českém tisku podrobil kritice a zhodnotil Žinzifovovy překlady Rukopisu Královédvorského a Zelenohorského. Zatímco o překladech epických skladeb píše jako o dobrých, vyzvedává Žinzifovovy překlady lyrických písní RK, z nichž je mnohá píseň podle Stojanova „tak zdařile a tak krásně přeložena, že se zdá v skutku býti jako národní píseň bulharská“. Stojanov zaujímá kritické stanovisko také k Žinzifovovu jazyku. Vytýká mu směr východního a západního nářečí. „Všechny překlady dle mého zdání byly by v každém ohledu zdařile přeloženy, kdyby překladatel čistě buď do západního nářečí bulharského čili makedonského, aneb jen do východního byl překládal, — překlad je sice v západním nářečí, ale zhusta nalézáme michanici, zvláště ve tvarosloví z obou nářečí - - -“⁶⁸

Básníkovo jméno nezapadá v Čechách ani později, v sedmdesátých a osmdesátých letech. Celých patnáct let po uveřejnění jeho překladů a původních básní ve Slověninu setkáváme se s jedním jeho překladem ze Ševčenko (Oj, tři drumovy široki) ve Wagnerově Krátké mluvnici jazyka bulharského.⁶⁹ V poznámkách k tomuto překladu Wagner uvedl, že tvary, které se v ukáze vyskytují, jsou „dle nářečí makedonského“.

Petkovičovy a Žinzifovovy překlady RKZ, Žinzifovova láska k české kultuře na jedné straně a popularizace jeho básnické tvorby a osobnosti v českém odborném a periodickém tisku na straně druhé představují zajímavou kapitolu z dějin černo-makedonských a makedonsko-českých kulturních styků a vztahů v padesátých až osmdesátých letech minulého století.

⁶⁵ Viz *Iz archiva na Konstantin Ireček*, tom II, Sofia 1969, str. 120.

⁶⁶ Stať *Dimitrij i Konstantin Miladinovy* vyšla nejprve v deníku *Deň*, čís. 46 a 48 ze dne 17. listopadu a 1. prosince 1862 a pak byla přetištěna s menšími stylistickými opravami v čas. *Rodnoje plemja*, kn. 2, 1877. M. Drinov zaslal Jirečkovi jeden exemplář tohoto časopisu.

⁶⁷ Viz *Slovo o literárních pracích oněch spisovatelů bulharských zolšt, kteří přispěli a přispívají k zvelebení a ušlechtění naší národní řeči bulharské*. Český sepsal: Bulhar Veljo D. Stojanov, *Časopis Muzeja království českého*, XL, 1866, sv. 3, str. 271 až 283.

⁶⁸ Tamtéž, str. 279.

⁶⁹ Viz Jan Wagner, *Stručná mluvnice jazyka bulharského*, Praha 1879, str. 63. Autor tu v první části pojednal o novobulharštině a podle Slavejkova cařihradského listu Makedonija (1869) ji dělí na tři hlavní nářečí: 1. podunajsko-bulharské, 2. thrácké a 3. makedonské. Později ve své *Mluvnici jazyka bulharského* (1882, 2. rozmnožené a přepracované vydání 1883) Wagner uvádí, že základ nynější spisovně bulharštiny tvoří podunajský a thrácký dialekt. O makedonském nářečí píše, že je zatím nejméně prozkoumáno a že byly pokusy o zavedení makedonštiny do literatury. V textové části mluvnice uvedl Wagner také dvě makedonské lidové písně: *Ilinka Vlainka* a *Ženidba na sálneto* (str. 127—130).

